

JAÑA DÁWIR FILOSOFIYASINDA MÁDENIYATTIŃ M.FUKO TÁREPINEN TALQILANIWI

Kosbergenova Nurzada Tolibaevna

Berdaq atındağı QMU Tariyx fakulteti filosofiya baǵdarı 3 basqısh studentı.

ANNOTACIYA

Mádeniyattıń hám onıń tariyxınıń úyreniliwi házirgi kúndegi processlerde keleshek rawajlanıwı túsiniǵın arttırıwǵa járdem beredi. Sol ushında onıń kelip shıǵıwı jámiyettegi áhmiyeti , onıń filosofiya tarawı mene baylanısı haqqında. Filosofiyalıq analizden kelip shıqqan halda mádeniyattıń uluwma túsindirmesi.

Gilt sózler: mádeniyat, bilim, kúsh, ámeliyat, diskurs.

Mádeniyattı úyreniw házirgi kúndegi processlerde keleshek rawajlanıwı túsiniǵın arttırıwǵa járdem beredi dep biykarǵa aytilmaǵan. Sebebi endigi rawajlanıw adamnıń múmkinshiliklerinnen kelip shıǵıp ámelge asırıladı. Házirgi dáwir problemasınıń sheshimi -adam mádeniyatınıń ózgeriwi. Adamda tábiyattan bólek ó aldına jaratıshılıq múmkinshiligi bar. Strukturalizm filosofiyalıq baǵarı wákili M.Fuko mádeniyat túsiniǵın óz teoriyasındaǵı «diskurslar» menen baylanıslı túsindiredi. Ol tek ǵana mádeniyat teoritiǵı bolıp qalmastan Evropa mádeniyat tariyxında úyrenip shıǵadı. Ol óziniń «Diskurslar tártibi» shıǵarmasında ózinin mádeniyatqa jantasıwların kórsetip ótken. Onda tiykarǵı 4 túsiniǵın sıpatında: bilim , kúsh, ámeliyat hám diskurslardı kórsetedi. Mádeniyat -bul bilimlerdiń dirkursı.

Bilim- 60 jıllardıń ortalarına kelip Fuko dáslepki kórsetip ótken ttúsiniǵılerdiń biri edi. Onıń aytırınsha mádeniyat rawajlanıwı insan hám jámiyet haqıyqatlıqtı biliw formaların ózi ushın ornatıwına baylanıslı. « Sózler hám zatalr» kitabında oyanıw dáwirnen XX ásir tariyxınıń málim bir sxeması boldı. Mádeniyat evolyuciyası bilim paradigmalarınń izbe-iz ózgeriwi retinde kórinip baradı. Fuko olardı

epistemlar(grekshe-bilim) dep ataydi. Fuko ushin ol neni ham qalay biliv zarurligin ham mumkinshilikleri haqqida ideyalar sisteması. Ol madeniyatın manisi bolmasada onı hareketke keltirivshi kushi bolıp tabıladı. Orta ham Oyanıw dawiri uqsaslıq ham saykeslikke tiykarılğan , adamlar hamme waqıtta zatalrdağı saykeslik ham uqsaslıqtı izleydi. Eger bir-birinen alıstağı zatalr qandayda bir maniste ózindegi uqsaslıqrı kórsetse onda ol jasırın bayalnısta ekenligi ham ol bilivdiń maqseti ham haqıyqatı ekenligin kórsetedi. Har bir zatta insan universal óz-ara baylanıslılıq principin , hamme zat baylanısqa bolmıstın shıjırın kóriwge umtıladı. Endi adam uasaslıqlardı tawıp olardı ajratıp qayta sistemalastıradı.

Endi onı ne qılıw kerek? Insan endi dúnyanı ózin ham basqalardı baqlawdı qáleydi. Usı jerde Fukonıń bir para tiyakrgı sózler ortasındağı qatnastı kóremiz. Bilim-barlıq madeniy processler bilimge tiykarlanadı. Al bilimniń kush ekenligi barshemizge malim. Bul haqqında Bekonıń teoriyasında da kórsek boladı. Fuko hakiyattı kush dep túsingen . Al bilim bolsa basqalar ham óz ústinen ústemlik etiw imkaniyatın bergен. Ústemlik etiw episteması sistemelar ham shólkemler ústemlik etiw , barlıq narsege iye bolıw huquqın beredi. Al ol arqalı xalıqtı qadağalaw etiw imkaniyatın beredi. Ol aldın madeniyattan tıs bolğan , al házir ol madeniyat haqıyqatı bolıp tabıladı. Bilim-natıyjeli paydalanıw mumkin bolğan mağluwmatlarğa iye bolıw.

Ámeliyat -yağny iskerlik. Bilinge erisiw-ámeliyat. Ústemlik etiw- ámeliyat natıyjesi. Madeniyattı -mine usı ámeliyatlar sisteması dep kórsetedi.

Diskurs -ámeliyat, sóylew. Fuko túsindirmesinen kelip shıgıp -insan qandayda bir másele boyınsha pikir bildirgen waqtı.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Мишель Фуко - История безумия в классическую эпоху · 2010
2. Ю.А. Асоян «КУЛЬТУРА СЕБЯ»: К генеологии одного понятия Мишеля Фуко.
3. Biyimbetov, Jaksilik. «Philosophical analysis of the problem of information psychological security.» Адам элеме 88.2 (2021): 3-9.

4. Biyimbetov, J. K. «Political, economic, cultural and information development of the world in the process of globalization.» Science and education in Karakalpakstan. Karakalpak State University name after Berdakh–Нукус (2021): 91-92.

5. Biyimbetov, J. K. «Political, economic, cultural and information development of the world in the process of globalization.» Science and education in Karakalpakstan. Karakalpak State University name after Berdakh–Нукус (2021): 91-92.

6. Biyimbetov, J. K. «Development of society in information and communication processes.» Замонавий фан, жамият ва таълим: долзарб масалалар, ютуқлар ва инновациялар 88 (2022).